

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת וירא תשע"ג

"חסד לאברהם"

לא לקבל החלטות בשעת כעס

חז"ל אמרו (אסת"ר ט, ג): "ארבעה הם שפתחו בָּאָף ואבדו בָּאָף, ואלו הן: נחש, ושר האופים, ועדת קָרַח, והמִן. נחש - דכתיב, "אָף פִּי אָמַר אֱלֹקִים" (בראשית ג, א). שר האופים - דכתיב, "אָף אָנִי בְּחִלּוּמִי" (שם מ, טז). עדת קָרַח - דכתיב, "אָף לֹא אֶל אֶרְצָךְ זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ הִבִּיאֲתָנוּ" (במדבר טז, יד). המִן - דכתיב, "אָף לֹא הִבִּיאָה אֶסְתֵּר הַמֶּלֶכָה עִם הַמֶּלֶךְ אֶל הַמִּשְׁתָּה אֲשֶׁר עֲשִׂתָהּ פִּי אִם אוֹתִי" (אסת"ר ה, יב). ארבעה אלו נקטו בדבריהם לשון "אָף", וגרמו בזה לעורר עליהם את אפו של הקב"ה¹, ולהאבירם מן העולם. והנה, גם אברהם אבינו פותח ב'אָף' - "וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר: הֲאֵף תִּסְפָּה צְדִיק עִם רָשָׁע"?! (בראשית יח, כג) ובכל זאת אברהם אבינו לא נאבד באָף. למה? - כי ארבעה הראשונים שהזכרנו גרמו במעשיהם לאָף, לרוגז ולכעס, ואילו אברהם אבינו מנסה דוקא שלא איהיה אָף וכעס של הקב"ה בעולם. הוא נגד אָף. לכן הוא לא נאבד באָף. הוא שואל את הקב"ה: "הֲאֵף תִּסְפָּה צְדִיק עִם רָשָׁע"?! הוא חושש שהאָף והכעס של הקב"ה יגרמו לו להמית צדיק עם רשע (עי' רש"י שם), והוא מנסה למנוע זאת. אנחנו בקטנותנו איננו מבינים, איך שייך אצל הקב"ה שהרוגז ישפיע עליו. הקב"ה הרי לא נתון להשפעה של דברים כאלו. אבל לנו יש עכ"פ לימוד מוסר מזה, שלא לקבל החלטות מתוך כעס ורוגז, אלא רק מתוך שקט נפשי, שאז ההחלטה מתקבלת בצלילות הדעת, לא בטירוף הדעת. אם משה רבינו טעה בשעת כעס (רש"י במדבר לא, כא), ודאי שגם אנו עלולים לטעות. לכן, לא כדאי לקבל החלטות מתוך כעס ורוגז.

למה התפלל אברהם על סדום בסדר הפוך?

והנה, אחרי הפתיחה הזו - "הֲאֵף תִּסְפָּה צְדִיק עִם רָשָׁע" - מתפלל אברהם על סדום בכמה שלבים. תחילה הוא אומר: "אוֹלֵי יָשׁ חַמְשִׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר, הֲאֵף תִּסְפָּה וְלֹא תִשָּׂא לְמָקוֹם לְמַעַן חַמְשִׁים הַצְדִיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ"?! (בראשית יח, כד) אח"כ הוא מבקש להציל את סדום בזכות ארבעים וחמשה צדיקים, אח"כ בזכות ארבעים, וכך הוא ממשיך ויורד, עד שמגיע לעשרה, כפי שמובא באריכות בפסוקים.

רש"י מסביר, שעשרה צדיקים יצילו פחות מאשר חמישים צדיקים. חמישים צדיקים יוכלו להציל חמש ערים, ארבעים יצילו רק ארבע ערים, ועשרה צדיקים יוכלו להציל רק עיר אחת (רש"י שם, כט). אברהם אבינו הולך אפוא בסדר הפוך, לכאורה. הרי איך נוהגים במסחר? מציעים לשלם מעט, ואם ההצעה אינה מתקבלת - מציעים מחיר גבוה יותר. והנה אברהם עושה כאן את ההיפך. מבקש להציל את כל חמש הערים המיועדות להפיכה בזכות חמישים צדיקים, וכשהקב"ה מקבל את תפלתו ומסכים להצעה (שם, כו), אברהם מבקש להציל רק ארבע ערים בזכות ארבעים צדיקים (שם, כט), אח"כ מבקש להציל שלש ערים בזכות שלשים,

ולבסוף הוא מבקש רק על עיר אחת בזכות עשרה צדיקים. מה טיבה של ההדרגה ההפוכה הזו?

נראה לבאר כך: אברהם אבינו הרי מתפלל כאן על קידוש השם. הוא טוען, ששם שמים יתחלל עם ימותו בסדום הצדיקים עם הרשעים. "חַ לְלֵה לְךָ מַעֲשֵׂת כְּדָבָר הַזֶּה, לְהַמִּית צְדִיק עִם רָשָׁע... חַ לְלֵה לְךָ, הַשֹּׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט"?! (בראשית יח, כה) מהו "חַלְלֵה לְךָ"? - חולין הוא לך, חילול השם בשבילך, אם תמית צדיק עם רשע (רש"י). ומדוע נאמר כך שתי פעמים? מסביר רש"י (על הפעם השנייה): חלילה לך - לעולם הבא. כלומר, חילול השם יהיה כל כך גדול, שאפילו בעולם הבא הוא לא יתוקן!

אלא שבשלב הזה אברהם מבין, שרק אם חמישים צדיקים ימותו בהפיכת סדום, יהיה זה חילול השם שלא יהיה ניתן לתקנו. הוא עוד לא מבין, שגם ארבעים וחמשה צדיקים שימותו בסדום הוא חילול השם במדרגה כזו. לכן הוא לא מתפלל על כך. כי תפילה צריכה להיות אמיתית, נובעת מעומקא דליבא. וכיון שאברהם אבינו לא מרגיש בשלב זה שמיתת ארבעים וחמשה צדיקים בסדום היא חילול השם בלתי ניתן לתיקון, ממילא הוא לא מתפלל על כך.

דרגת הנביאים באמיתות התפלה

חז"ל אמרו (יומא טט, ב): משה רבינו כתב בתורה, "הָאֵל-הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא" (דברים י, יז). בא ירמיהו ואמר בתפלתו: "הָאֵל-הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר" (ירמיה לב, יח), ולא אמר 'הַנּוֹרָא'. מדוע לא אמר 'הַנּוֹרָא'? - כי אם "נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו"? נבוכדנצר כבר צר על ירושלים, עוד מעט ישרוף את המקדש, המקום שיעקב אמר עליו "מִה נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה" (בראשית כח, יז), לא מטיל כל מורא על הבבלים. במצב כזה, איך אפשר לומר 'הַנּוֹרָא'?! לא אמר 'הַנּוֹרָא'. אח"כ בא דניאל, ואחריו גם נחמיה, ואמרו: "הָאֵל-הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא" (דניאל ט, ד; נחמיה א, ה), ולא אמרו 'הַגִּבּוֹר'. למה לא אמרו 'הַגִּבּוֹר'? - "נכרים משתעבדים בבניו, איה גבורותיו"? נבוכדנצר זורק לכבשן האש את מי שרוצה, דריוש זורק לגוב האריות את מי שרוצה, לא רואים את גבורת ה'. אי אפשר לומר 'הַגִּבּוֹר' במצב כזה.

באו אנשי כנסת הגדולה ואמרו: "אדרבה! זו היא גבורת גבורתו, שכובש את כעסו, שנותן ארך אפים לרשעים. ואלו הן נוראותיו, שאלמלא מוראו של הקב"ה, היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות". דווקא בעומק הגלות והחורבן רואים את גבורות ה' ואת נוראותיו! כשֶׁה פזורה נמצאת בין שבעים זאבים, והם אינם מצליחים לכולות אותה, בזה רואים את נוראות ה'; ובזה שה' אינו ממהר להעניש את הרשעים, אלא שומע אותם מנאצים ומגדפים אותו ושותק, בזה רואים את גבורותיו. הקב"ה לא צריך למהר להעניש את הגוים שמקרקרין

השכינה; ללמד אותם להיות בעלי חסד, ולא לשלוח אותם ל"ישיבה" של פְּרַע מלך סדום, ששם לומדים להיות "רְעִים וְתַטָּאִים לְה' מְאֹד" (שם יג, יג).

כמובן, כוונתו של אברהם אבינו היתה טובה. הוא רצה לקדש שם שמים, לא לקחת ממלך סדום מחוט ועד שרוך נעל, וגם לא עבדים, כדי שמלך סדום לא יאמר "אני העשרתי את אברהם, ולא הקב"ה העשיר אותו" (שם, כג ורש"י שם). ובכל זאת, יחד עם הרצון לקדש שם שמים, היה צריך לחשוב מה יהיה עם כל האנשים הללו, שבמקום ללמוד בישיבה של אברהם אבינו, ילכו ללמוד ב"ישיבה" של מלך סדום. לא היה צריך לעשות קידוש השם על חשבון עתידם הרוחני של כל הנפשות הללו.

לכן, לפני שה' משמיד את סדום, הוא אומר: הַמְכַסֶּה אֶנִּי מֵאֲבָרָהֶם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה?! (שם יח, יז) צריך להראות לאברהם את התוצאה מן הטעות שעשה, "לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת פְּנֵי וְאֶת בֵּיתוֹ אֶחְרָיו" (שם, ט), שלא יעשו כך פעם נוספת, לְתוֹר על קירוב רחוקים לאמונה. אמנם רש"י באר באופן אחר, אבל שבעים פנים לתורה², וא"כ אולי מותר לומר, שפונת ה' היתה לרמז ולומר לאברהם: החזרת את האנשים למלך סדום? - רָאָה מה גרמת! גרמת שאצטרך להמית אותם במיתה משונה! אם היית לוקח אותם לישיבה שלך, הם היו צדיקים, או לפחות לא היו רשעים כאלה, ולא היו מתים. אבל עכשיו - צריך להמיתם³.

אולי זו הסיבה לכך, שאברהם מתאמץ כל כך להתפלל עבורם. אולי יש חמישים צדיקים, אולי יש פחות, מְנַסֶּה בכל דרך למנוע את הגזרה. הוא לא מצליח בזה, כי אנשי סדום אכן היו מושחתים עד היסוד. אבל זהו שיעור מוסר לאברהם אבינו, על כך שהחזיר את האנשים למלך סדום. כך על כל פנים לפי הדעה בגמרא, שלא נהג נכון כשהחזיר את הנפש למלך סדום.

השפעתו של אברהם אבינו על לוט ויוצאי חלציו

והנה, צדיק אחד בכל זאת היה בסדום, וזהו לוט. למרות שנאמר בו "וַיִּסַּע לוֹט מִקְדָּם" (בראשית יג, יא), "שהסיע עצמו מקדמונו של עולם, אמר: אי אפשר לא באברהם ולא באלקיו" (רש"י שם), בכל זאת משהו מבית אברהם נשאר בו. הוא מכניס אורחים לביתו במסירות נפש (שם יט, א-ח) כפי שראה בבית אברהם, וגם אוכל מצות בפסח (ע"י שם, ג ורש"י שם) - למרות שלא יצא ממצרים, ולא עתיד לצאת ממצרים - כי כך חינוכו אותו בבית אברהם. לכן הוא זוכה לצאת מסדום בלי פגע. אמנם את אשתו הוא איבד, וגם את חתניו ואת שתי בנותיו, אבל את גופו הוא הציל, כי נשאר לו משהו מאברהם אבינו.

אבל כל זה רק אצל לוט עצמו. בניו - עמוֹן ומוֹאב (ע"י שם, ל-לה) - כבר לא כאלו. הם לא מכניסי אורחים, אלא ההפך הגמור מזה. נוהגים במדת סדום. "לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בְּקֶהֱל ה', גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא יָבֹא לָהֶם בְּקֶהֱל ה' עַד עוֹלָם. עַל דָּבָר אֲשֶׁר לֹא קָדְמוּ אֲתָכֶם בְּלָחֶם וּבְכַמִּים בְּדָרְךָ בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם, וְאֲשֶׁר שָׁכַר עֲלֵיךָ אֶת בְּלָעִם בֶּן בְּעוֹר... לְקַלְלֶךָ"⁴ (דברים כג, ד-ה). חסר להם יסוד החסד. אבל גם אם בבניו חסר יסוד החסד, לפחות הבנות בסדר. "עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית" (יבמות עו, ב). משהו מבית אברהם הצליח לוט בכל זאת להעביר לזרעו, אם לא לבנים, לפחות לבנות. השפעתו של אברהם לא אבדה אצלו לגמרי.

לכן, רות המואבית זוכה לבוא בקהל ה', ויוצאת ממנה כל

בהיכלו. לא דחוף לו להעניש אותם. בשר ודם ממהר להעניש את אויביו, שמא ימות, או שמא האויב ימות. אבל הקב"ה חי לעד וקיים לנצח, ואם לא יעניש את אויביו בעוה"ז, יענישם בעוה"ב. אין לו מה למהר. הן הן גבורותיו, והן הן נוראותיו. גם במצב הזה, שעם ישראל לחוץ ומפורד וגולה, רואים את נוראותיו של הקב"ה, שעם ישראל מחזיק מעמד בין כל הגוים. ואם כן, הרי גם עכשיו אפשר לומר "הָאֵל-הַגָּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא". ואכן כך תקנו לנו אנשי כנסת הגדולה לומר בתפלה (בברכת 'מגן אברהם' שבתפלת שמונה עשרה), וכך אנו אומרים עד היום.

ממשיכה הגמרא ושואלת: "ורבנן היכי עבדי הכי, ועקרי תקנתא דתקין משה"? הרי משה אמר "הָאֵל-הַגָּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא", איך אפוא הרשו לעצמם ירמיהו דניאל ונחמיה לשנות ממטבע שטבע משה בפירוט שבחי ה'? עונה הגמ' ואומרת: "מתוך שידועין בהקב"ה שאמיתי הוא, לפיכך לא כיזבו בו". הנביאים ידעו שהקב"ה אמת, ומעוניין בתפלת אמת. ועל כן, הגם שמה שכתוב בתורה "הָאֵל-הַגָּדוֹל הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא" הוא אמת נצחית, וגם ירמיהו דניאל ונחמיה ידעו זאת, אבל בגלל הנסיבות שהיו בזמנם, לא הרגישו כל כך את אמיתת הדברים, ועל כן לא הזכירו שבחים אלו בתפלתם. כי הנביאים התפללו רק על פי הכרת לבם, ולא מן השפה ולחוץ, וכך עשה גם אברהם אבינו בתפלתו על סדום.

כמובן, לנו אסור לנהוג כך. איננו מספיק גדולים, וגם לא מספיק אמיתיים, עד שנוכל לבחור לנו מה לומר ומה לא לומר. אנו צריכים להתפלל לפי מה שמשה רבינו כתב, ולפי מה שאנשי כנסת הגדולה סידרו לנו. אבל צריכים לפחות להשתדל עד כמה שאפשר, שהתפילה תהיה אמיתית, שתבוא מעומק הלב.

למה התפלל אברהם על אנשי סדום?

למה מתאמץ כל כך אברהם להתפלל על אנשי סדום? - סיבה אחת שכבר הזכרנו, היא החשש מחילול השם שעלול להיות, אם ה' יספה צדיק אם רשע. הרי אברהם עוסק כל ימיו בהפצת האמונה בה' בעולם, ומה יקרה למפעלו הגדול, לאחר חילול השם גדול כזה?...

סיבה נוספת שודאי קיימת כאן, היא מידת החסד של אברהם אבינו. חז"ל הרי אומרים על מידת החסד של אברהם אבינו כך: "אמרה מידת החסד: כל ימי היות אברהם בעולם, לא הוצרכתי אני לעשות מלאכתי, שהרי אברהם עמד שם במקומי" (ספר הבחיר אות קצ"א, ע"מ פו). חסדיו של אברהם אבינו בעולם כל כך מרובים, עד שכביכול אין צורך במידת החסד של הקב"ה. אברהם הוא הביטוי הגשמי של מידת החסד האלקית בעולם. ממילא, אברהם מתפלל אפילו על רשעים כאלו, הפועלים בניגוד מוחלט לשיטתו. סדום היא הניגוד הקיצוני לחסד, ובכל זאת אברהם מנסה להציל אותם.

אבל אולי מותר לומר סיבה נוספת, למה מנסה אברהם להציל את סדום. הגמרא שואלת, "מפני מה נענש אברהם אבינו, ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים"? (נדרים לב, א) הגמרא מביאה כמה תשובות לשאלה זו, ואחת התשובות היא, מפני שאברהם החזיר למלך סדום את הנפשות שהציל במלחמה (בראשית יד, כא-כג). אמנם מלך סדום ביקש ממנו "תֵּן לִי הַנַּפְשׁ וְהַרְכָּשׁ קַח לְךָ" (שם, כא), אבל אברהם לא היה צריך להסכים לזה. היה צריך לעכב את אנשי סדום אצלו, ולהכניסם תחת כנפי

נסיון העקדה - לשם מה?

בסוף הפרשה מגיע הנסיון הגדול של אברהם אבינו. אברהם מצטווה לקחת את בנו הצדיק, את יצחק, ולשחטו לעולה. זהו מעשה שהוא ההפך הגמור מחסד. שפיכות דמים של אדם נקי וצדיק. ובכל זאת, למרות הנטייה של אברהם למידת החסד, כשהקב"ה מצוה - הוא לא עושה חשבונות, והולך לשחוט את בנו. אנו כבר יודעים את האמת, שה' לא רצה באמת שאברהם ישחט את יצחק. אבל אברהם חושב שזהו רצון ה', ולכן הוא הולך לקיים את ציווי ה', בניגוד למדת החסד שלו.

למה עשה הקב"ה את הנסיון הזה לאברהם? - ידועים דברי הגר"א ז"ל, "שאינן השלימות ניכרת באדם, אלא כשיש לו ב' מידות הפוכות... לפי שכשהאדם נוהג במידה אחת, אינו מוכרח לומר שהוא צדיק, אלא יש לומר שכך הוא טבעו. אבל כשיש לו ב' מידות הפוכות, כגון רחמניות ואכזריות, אז מוכח שהוא צדיק" (חי' הגר"א עמ"ס ברכות לג, ב ד"ה וחד אמר). ממילא, עיקר עבודת האדם היא לעבוד על המידה ההפוכה למידתו הטבעית. לכן מנסה ה' את אברהם בנסיון כזה, שהוא ההפך הגמור למידת החסד.

זוהי, אולי, פשטות כונת הזוהר, שאומר: "וְהֶאֱלֵקִים נֶפֶשׁ אֶת אַבְרָהָם (בראשית כב, א) [ומבואר שם ש'נֶפֶשׁ' הוא לשון הרמה והגבהה. ובמה התבטאה כאן ההגבהה?] - בגין דאשתכליל ימינא ואשתללים. הדא הוא דכתיב, 'וְהֶאֱלֵקִים נֶפֶשׁ אֶת אַבְרָהָם' - וְהֶאֱלֵקִים דייקא" (זוהר ח"ג יח, א). היינו, שנסיון העקדה היה במידת הדין (וְהֶאֱלֵקִים נֶפֶשׁ), שהיה צריך לשחוט את יצחק. וע"י שעמד בנסיון, "אשתכליל ימינא ואשתללים". היינו, שמידת החסד של אברהם (שהיא בימין, כידוע) השתכללה ונוספה בה שלמות, ע"י נסיון זה שהיה במידה ההפוכה למידתו היסודית, שהיא חסד⁵. [וכן ליצחק אבינו נוספו כאן שלמות ושכלול, שהרי הוא במידת הדין, "פחד יצחק" (בראשית לא, מב), ונצטווה לעשות דבר שהוא הפך מידת הדין - לנתר על חייו, ולמסור אותם לשמים - שזהו חסד ונתינה שאין כדוגמתם].

חשבת: הנסיון הגדול הזה, נסיון העקדה, שאנו מזכירים אותו בכל הזדמנות, בראש השנה ובהזדמנויות אחרות - למה רק לשני אבות יש חלק בנסיון הזה, וליעקב אין בו חלק? חשבת לומר, שאולי זהו מפני שיעקב הוא התוצאה של הנסיון הזה. אחרי שנכללה מידת החסד במידת הדין ומידת הדין במידת החסד, נוצרת מידת הרחמים, שהיא השילוב בין מידת החסד ומידת הדין. ממילא, הפרי של נסיון העקדה - הוא יעקב אבינו, שהוא מגלה את מידת הרחמים בעולם, שהיא שילוב החסד עם הדין. "תִּתֵּן אֶמְתָּ לְיַעֲקֹב" (מיכה ז, כ). אמת היא שלמות מכל הצדדים. החסד עם הדין משתלבים יחד לאמת אחת.

זכות העקידה עומדת לדורי דורות

הקב"ה אומר בתורה: "וְיִזְכְּרְתִי אֶת פְּרִיְתִי יַעֲקֹב, וְאֶת פְּרִיְתִי יִצְחָק, וְאֶת פְּרִיְתִי אַבְרָהָם אֲזַכֵּר, וְהֶאֱרַן אֲזַכֵּר" (ויקרא כו, מב). נאמרה כאן זכירה באברהם [וְאֶת פְּרִיְתִי אַבְרָהָם אֲזַכֵּר], נאמרה זכירה ביעקב ["וְיִזְכְּרְתִי אֶת פְּרִיְתִי יַעֲקֹב"], ואילו ביצחק לא נאמרה זכירה. למה לא נאמרה זכירה גם ביצחק? מביא רש"י מחז"ל, כי "אפרו של יצחק נראה ל'פני', צבור ומונח על המזבח" (ויק"ר לו, ה). דבר שמונח כנגד העינים -

מלכות בית דוד, עד מלך המשיח במהרה בימינו. ישי שהיה צדיק גדול (עי' שבת נה, ב), ודוד המלך שחיבר את ספר תהילים, ושלמה המלך שחיבר שלושה ספרים בתנ"ך, משלי, קהלת ושיר השירים, ובנה את בית המקדש - כל אלו מתייחסים לרות המואביה. ומשלמה המלך ואילך, עד מלך המשיח במהרה בימינו, הדורות מתייחסים לא רק לרות, אלא גם לנעמה העמונית, שגם היא באה מלוט. כי שתי נשים אלו כן זכו להמשיך את הדרך של אברהם אבינו.

רות מתקנת את הפגמים שהיו במעשי אבותיה

הפסוק אומר: "וְהוֹכֵן בְּחֶסֶד פָּסָא, וְיָשֵׁב עָלָיו בְּאֶמְתָּ בְּאֶהֱלָדָו" (ישעיהו טז, ה). יסוד מלכות בית דוד צריך להיות חסד. ממילא, עמוני לא מתאים ליסוד מלכות בית דוד. אבל עמונית, ומואבית, מתאימה ליסוד מלכות בית דוד, כי היא יודעת על חסד. חז"ל אמרו על מגילת רות: "מגילה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה, ולא איסור ולא היתר, ולמה נכתבה? - ללמדך כמה שזכר טוב לגומלי חסדים" (רות רבה ב, יד). מגילת רות היא מגילה של חסד. רות עושה חסד עם חמותה ועם נשמת בעלה, ובוועד עושה חסד עם רות, נותן לה מהקציר, ואח"כ נושא אותה לאשה. בו בזמן שסודם היא ההפך הגמור מחסד, מלוט שנמלט מסדום יוצא המשך לדרך החסד של אברהם - דרך רות המואביה ונעמה העמונית.

חשבת, שאולי מה שמלכות בית דוד יוצאת בסופו של דבר מלוט, זה לא רק בזכות לוט עצמו, אלא גם בזכות אביו. הָרָן אבי לוט הוא האדם הראשון בעולם שנשרף על קידוש השם (עי' רש"י בראשית יא, כח), וא"כ אולי בגלל זה הוא זוכה שתצא ממנו מלכות בית דוד ומלך המשיח במהרה בימינו.

עוד חשבת, שמה שרות אומרת לנעמי "כִּי אֶל אֲשֶׁר תִּלְכִּי אֵלַי" וכו', פְּנִינְתָה לתקן בזה את כל הפגמים של משפחתה מן הדורות הקודמים. אמנם הגמרא דורשת את דברי רות באופן אחר, ולומדת מהם הלכות גרות (יבמות מז, ב), אבל בכל זאת שבעים פנים לתורה, ומותר לומר עוד פירוש לפסוקים. רות אומרת לנעמי: "כִּי אֶל אֲשֶׁר תִּלְכִּי אֵלַי, וּבְאֲשֶׁר תִּלְיִנִי אֵלָיו, עֲמַף עִמִּי וְאֶלְקִי אֶלְקִי. בְּאֲשֶׁר תִּמּוּתִי אֲמוּת, וְשֵׁם אֶקְרָב" (רות א, טז-יז). אולי מותר להכניס לדברים אלו את המחשבה הזאת: "אֶל אֲשֶׁר תִּלְכִּי אֵלַי" - בניגוד ללוט שנפרד מאברהם, אני אמשיך ללכת איתך. "וּבְאֲשֶׁר תִּלְיִנִי אֵלָיו" - לא כמו לוט, שלן עם בנותיו. "עֲמַף עִמִּי" - לא כמו בלק, הסבא של רות (סוטה מז, א), שאמר "הִנֵּה עִם יָצָא מִמִּצְרָיִם..." (במדבר כב, ה), שהוא לא העם שלי, ואני רוצה שבלעם יקללם. אצלי זה לא כך, אלא "עֲמַף עִמִּי". "וְאֶלְקִי אֶלְקִי" - לא כמו בנות מואב המנסות להחטיא את ישראל עם האלהים שלהם (שם כה, ב), אלא "אֶלְקִי אֶלְקִי". "בְּאֲשֶׁר תִּמּוּתִי אֲמוּת" - לא כמו הסבא הָרָן שלא הסכים מיד למות על קידוש השם, רק אחרי שראה שאברהם ניצל אמר שהוא מאמין באלקי אברהם (עי' רש"י בראשית יא, כח). "וְשֵׁם אֶקְרָב" - לא כמו אשת לוט שלא נקברה, אלא הפכה לנציב מלח. רות זוכה לתקן את כל הפגמים של הדורות הקודמים. זוכה להקים את מלכות בית דוד, ולהאריך ימים לפחות עד ימי שלמה המלך, "לראות במלכות שלמה בן בנו של בן בנה" (ב"ב צא, ב). והכל בזכות מדת החסד הגדולה שלה.

"לְיָרְעָךָ אֶתְּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת" (בראשית יב, ז), או מה יהיה עם הבטחת ה' לאברהם "כִּי יִצְחָק יִקְרָא לְךָ יָרֵעַ" (שם כא, יב), לא מעכבים אותו. הוא הולך להשחט, וזהו הזכות הזו נמצאת תמיד לפני ה', ואין כל כך צורך לעורר אותה. שאר הדברים, כשה' רוצה הם משפיעים, וכשה' אינו רוצה הם אינם משפיעים. אבל זכות עקדת יצחק - תמיד משפיעה, כאילו היא מונחת לפניו ית' דרך קבע ו"תובעת" להתחשב בה⁶. זו הכוונה, ש"אפרו של יצחק נראה ל' פ' ני צבור ומונח על המזבח".

הזכות הגדולה של העקדה עומדת מעל כל הזכויות. אנו משתמשים בה ביום הדין ובכל הזדמנות אחרת, מזכירים את זכות עקדת יצחק, את מסירות הנפש הגדולה של אברהם ויצחק, שמוותרים על כל רצון עצמי, לטובת רצון ה'. רק רצון ה' עומד לנגד עיניהם. זכות זו עומדת לעם ישראל בכל מצב שהוא, לכן בכל מצב אנו מזכירים את זכות העקדה, תוקעים ברה"ה בשופר של איל להזכיר את זכות יצחק אבינו, ואת זכות העקדה.

דבר זה מחייב אותנו להמשיך באותה דרך. ללכת בדרכם של אברהם ויצחק, ולהתמסר לגמרי לרצון ה', בלי לעשות חשבונות. בפרט מי שלומד בישיבה, שלא יעשה חשבונות, "נהיה קצת בישיבה, אחר כך נעשה משהו אחר". להתמסר לגמרי לעבודת ה'! לקחת על עצמנו עול מלכות שמים בשלמות. אנו זקוקים מאד לרחמי שמים בעת הזאת, מי יודע מה ילד יום. צריך הרבה סיעתא דשמיא. כשנלך בדרך של אברהם יצחק ויעקב, הקב"ה יזכור לנו את זכות האבות הקדושים, וישלח לנו את משיח צדקנו במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

אינו טעון זכירה, שהרי הוא נראה ועומד.

וקשה מאד: מה פירוש הדבר, שברית אברהם וברית יעקב טעונים זכירה יותר מברית יצחק? הרי "אין שכחה לפני כסא כבודך", ומה ההבדל אצלו ית' בין דבר הנראה לעינים לדבר שאינו נראה לעינים? ועוד קשה: הרי המזבח שעליו נעקד יצחק כבר מזמן לא קיים, וא"כ גם אפרו של יצחק לא נמצא שם עוד. חוץ מזה, הרי יצחק אבינו כלל לא נשחט ולא נשרף, וא"כ מהו "אפרו של יצחק" שצבור ומונח על גבי המזבח? אמנם ישנם מקומות שבהם מונח באמת (מבחינה מסויימת) "אפרו של יצחק", כגון באושביץ, במיידאנק, וכן בשאר המקומות שנרצחו בהם יהודים על קידוש השם בא"י ובחו"ל, אבל יצחק עצמו הרי לא נשחט ולא נשרף, וא"כ מה פירוש "אפרו של יצחק נראה לפני צבור ומונח על המזבח"?

נראה לבאר כך: כשהתורה הקדושה או חז"ל אומרים לנו שהקב"ה "זוכר" איזה דבר, אין הכוונה שעד עתה הדבר היה שְׁכוּחַ ממנו ח"ו. הרי "אין שכחה לפני כסא כבודך", ובכל רגע ורגע הקב"ה זוכר את הכל. הכוונה היא רק, שעד עתה הדבר היה בבחינת שְׁכוּחַ, היינו שהקב"ה לא פעל על פי ידיעתו את אותו דבר, ו"זכירת" הדבר משמעותה שהקב"ה החליט להתנהג על פי אותה ידיעה. פירוש דברי חז"ל, ש"אפרו של יצחק נראה ל' פ' ני צבור ומונח על המזבח", הוא אפוא, שה"לב" שמונח בעקדת יצחק, שהסכים להשחט ולהיות קרבן עולה לה', הוא זכות כל כך גדולה, עד שאיננה צריכה זכירה. היא תמיד משפיעה על הנהגת ה' איתנו ומגינה עלינו, ואין צורך להזכירה ולעוררה. בשאר הזכויות יש צורך ב"זכירה". צריך לעורר אותן. לעורר זכות אברהם אבינו, לעורר זכות יעקב אבינו, לעורר זכות ארץ ישראל [יְהִי אֶרֶץ אֲזָרָה], ועוד. אבל זכות עקדת יצחק אינה כזו. היא אינה טעונה זכירה, והקב"ה תמיד מתחשב בה ולא "שוכח" אותה. יצחק היה מוכן להשחט על קידוש השם בלי שום חשבונות. אפילו חשבונות של מצוה, כגון מה יהיה עם הבטחת ה' לאברהם

1. בבחינת "ברית כרותה לשפתיים" (עי' מו"ק יח, א).

2. "...לפעמים אמשוך בקסת הסופר בפשטי הכתובים בדרך משונה מדרשת חז"ל. וכבר גליתי דעתי, שאין אני חולק ח"ו על הראשונים אפילו כמלא נימא, אלא שהרשות נתונה לדורשי תורה לעובדה ולזוועה... וארץ החיים מעלת פירות לכל יָרֵעַ יָרֵעַ אֲשֶׁר יָרֵעַ בְּהַבְלָה בן תורה. רק לדבר הלכה, אֶל אֲשֶׁר יהיה שמה הרוח אשר תכנו ראשונים - אחריהם לא ישנו" ("אור החיים" בהקדמתו לתורה).

3. ואכן, יעקב אבינו כבר לא נכשל בטעות הזאת. כשיעקב שולח מנחה לעשו אחיו, הוא שולח רק עזים, תישים, רחלים ואילים, גמלים, פרים, אתונות וְעִזִּים (בראשית לב, טו-טז). עבדים ושפחות - הוא לא שולח. למה? מפני שיעקב נזהר שלא להוציא מרשותו אנשים, ולהעבירם לרשותו של עשו הרשע. בהמות אפשר לתת לעשו. לא נפשות (על פי שיחת הרב שליט"א לפרשת וישלח תשס"ח).

4. הראשונים נחלקו לגבי הטעם הראשוני שבפסוק - "עַל דָּבָר אֲשֶׁר לֹא קָדְמוֹ וְכוּ" - האם הוא מכוון רק כלפי עמו וְ [כן דעת הרמב"ן (דברים כג, ה), הרשב"א והריטב"א (יבמות עו, ב ד"ה איש דרכו לקדם)], או גם כלפי מואב [כן דעת האב"ע (דברים ב, כט), הרשב"ם (שם) ועוד]. ועל כל פנים, הטעם השני שבפסוק - וְאֲשֶׁר שָׁכַר עֲלֶיךָ וְכוּ' - ודאי מכוון כנגד בני מואב, ורק נגדם, שכן לעמונים לא היה כל קשר לזה.

5. ושלמות ושכלול אלו ניתנים להתפרש בשני אפנים: א) שע"י נסיון העקדה נתברר, שאברהם פועל במידת החסד מתוך בחירה ורצון ועבודת הנפש, ולא מחמת נטיה טבעית אוטומטית, שאין בה בחירה, ואין ראוי לקבל עליה שכר; ב) שע"י נסיון העקדה נתברר, שמידת החסד של אברהם מעוצבת ומוגבלת ע"י מידת היראה (יראת שמים). (ובלי הגבלה זו, עלולה לפעמים מידת החסד לפעול במקום שאינו ראוי, וזהו חסד דטומאה).

6. ואכן במדרש הלשון שונה מכפי שכתב רש"י, וכך נאמר שם: "רואה אפרו של יצחק כאילו צבור על גבי המזבח".